

**K VÝVOJI FARNÍ SPRÁVY PARDUBIC
V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ**

František ŠEBEK

Existující písemné prameny pro poznání nejstarších dějin Pardubic jsou natolik skromné a zároveň tolikrát zkoumané, že by se mohlo zdát, jakoby už nebylo možné vysledovat nic nového. Časem se ale objevují noví svědkové minulých dob v podobě archeologických nálezů a jiných hmotných památek, jejichž interpretace před nás staví nové otázky. To nás inspiruje, abychom znovu a znovu zkoumali notoricky známé útržky pramenů písemných a odhalovali nové poznatky. Výstižně to vyjádřil před téměř půlstoletím vynikající francouzský historik Marc Bloch, když konstatoval, že naše prameny jsou natolik sdělné, nakolik jsme schopni se jich tázat.¹⁾

Při trpělivém vyhledávání jednotlivých kamínek, z nichž postupně skládáme mozaiku, která by dokázala podat více či méně zřetelný obraz historických počátků Pardubic, hraje důležitou úlohu otázka, jak se zde vyvíjela organizace farní správy od jejích začátků do doby, než situaci změnila po husitské revoluci zejména doba vlády Pernštejnů a odkdy ji potom umožňují již víceméně spolehlivě sledovat dochované písemné památky. Při hledání odpovědi na takto formulovanou otázku se ovšem musíme spokojit jen s hrubým obrysem, z něhož poznáme, jak se měnila funkce a význam existujících kostelů ve zmíněném období na teritoriu Pardubic. I to ovšem představuje cenný výžitek pro další bádání o historii této lokality.

* * *

Nejstarší dochovaná písemná zmínka o existenci Pardubic je v listině papeže Bonifáce VIII. z 15. prosince 1295, kterou bere pod svou ochranu tehdejší kláštery křižovnického řádu cyriaků, přesněji: řád křižovníků s červeným srdcem (kajícní řád řeholních kanovníků), a z ní se také dovídáme o existenci cyriackého kláštera v Pardubicích s kostelem sv. Bartoloměje a o dvou jemu podřízených kostelích - sv. Jiljí rovněž v Pardubicích a sv. Václava na Chlumku (nepochybně to je kostel, který stojí na mikulovickém kopci jižně od Pardubic).²⁾ Kostel sv. Bartoloměje (dnešní děkanský kostel na nám. Republiky) byl, jak z této a jiných listin zřetelně vyplývá, kostelem klášterním. Vznik kláštera můžeme klást mezi rok 1256, kdy cyriakové přišli do Čech, a zmíněný rok 1295. Je pravděpodobné, že založení kláštera bude blíže datu 1256. Nasvědčuje tomu např. architektonický zlomek, nalezený při opravě kostela sv. Bartoloměje r.1912 a pocházející patrně z 50. až 60. let 13. stol.³⁾ Na váhu snad padá i to, že v roce 1295 se nám klášter jeví již jako instituce disponující vlastními kamennými budovami, nějakými pozemky a spravuje dva kostely v okolí.⁴⁾ Předpokládáme-li, že kostel sv. Bartoloměje vznikl ve stejné době jako klášter, snad můžeme k objasnění sledované otázky vztáhnout i objevený základ původní kostelní stavby v podobě apsidy, datovatelný předběžně nejspíše do 13. stol.⁵⁾ Pardubický klášter cyriaků založil v naznačené době neznámý nám vlastník Pardubic, který měl zřejmě blízko k panovníckému dvoru, asi krále Přemysla Otakara II., jenž uvedl cyriaky do Čech.⁶⁾

Druhý pardubický kostel, zmiňovaný v papežské listině z roku 1295, je dnešní kostel sv. Jiljí na návrší v jižní části katastru Pardubic, v části zvané Pardubičky.

Pardubičky tvořily s Pardubicemi původně jeden rozptýlený katastr, jedny Pardubice, jak spolehlivě dokládají písemné prameny a naznačují i nálezy archeologické. Někdy ve druhé polovině 13. stol. se tento poměrně velký rozptýlený katastr začal postupně měnit a do poloviny 14. stol. na něm vyrostly dvě samostatné sídlištní jednotky. Ta část Pardubic, která vyrůstala někde v prostoru u panského sídla, v okolí cyriackého kláštera u sv. Bartoloměje a nedaleko brodu přes Labe (za soutokem s Chrudímkou), se přeměnila mezi lety 1332 - 1340 na město. Druhá část Pardubic v okolí kostela sv. Jiljí přetrvala jako samostatná vesnice. Ostatní předpokládané části původně rozptýleného velkého katastru Pardubic během doby patrně zanikly. Ony dvě vzniklé samostatné části Pardubic bylo nutné odlišit i pojmenováním. Vesnickému sídlišti v okolí kostela sv. Jiljí, protože od roku 1332 patřilo pardubickým cyriakům, se časem začalo říkat Pardubice Mnichové. Když potom zase přešly do majetku světské vrchnosti, vžil se název Pardubice malé, Pardubičky. Pro tu část Pardubic, kde se konstituovalo město (přesněji: městečko), zůstal název Pardubice město, posléze prostě Pardubice.⁷⁾

Vraťme se ale zpět k otázce funkce obou kostelů vzpomínaných v papežské listině z roku 1295! Konstatovali jsme, že kostel sv. Bartoloměje byl klášterním. Z listiny také vyplývá, že další dva jmenované kostely - sv. Jiljí a kostel sv. Václava na Chlumku (dnes katastr Mikulovic) cyriakové spravovali. Jaký však měly tyto kostely charakter? Zajímat nás tu bude hlavně kostel sv. Jiljí.

Josef Sakař v monumentálních Dějinách Pardubic n. L. zastával s řadou jiných autorů názor, že klášterní kostel sv. Bartoloměje měl zároveň úlohu kostela farního a kostel sv. Jiljí v Pardubičkách byl k němu filiální.⁸⁾ Toto mínění se ale při podrobném zkoumání všech dostupných pramenů jeví jako nepřijatelné. Především si povšimněme, že kostel sv. Jiljí v Pardubičkách se výslovně uvádí v dochovaných pramenech jako farní ještě v roce 1512. Teprve roku 1512 tento kostel majitel panství Vilém z Pernštejna svým rozhodnutím převedl s příslušnými důchody jako filiální kostel k tehdy farnímu kostelu Zvěstování Panny Marie v Pardubicích⁹⁾ (o něm se zmíníme později).

Až do roku 1512 byl tedy kostel sv. Jiljí kostelem farním. Těžko si můžeme představit, že by někdo ve 14. nebo 15. století filiální kostel v Pardubičkách (kdyby takovým byl) povýšil na farní, aby tuto situaci zase onoho roku 1512 Vilém z Pernštejna změnil. Nebyly k tomu žádné důvody. Připomeňme si, že kolem roku 1340 se z této části původních velkých Pardubic stalo nevýznamné malé venkovské sídliště, zatímco druhá část (okolo kláštera a panského sídla) se přeměnila na městskou

